

Лысенко О. М., Савчук Н. И. Этническое самосознание и идентичность личности в полиэтнической пространстве современного мира: этнопсихологический подход к проблеме.

Аннотация

В статье проанализированы глобализационные проблемы полиэтничности и межкультурного взаимодействия в современном мировом сообществе. Авторами отмечается процесс нивелирования национальной идентичности, углубление полиэтничности человечества, которое наблюдается практически во всех государствах. Проанализирован вопрос идентичности в историческом срезе его становления и развития. Акцентировано, что подавляющее большинство людей в современном мире не принадлежит ни к одной этнической группе, они являются членами одного или нескольких обществ, носителями нескольких культур.

Ключевые слова: самосознание, этническое самосознание, поликультурность, этнопсихологический подход, идентичность, глобализация.

Lysenko O. M., Savchuk N. I. Ethnic self-identity and the identity of personality in multi-ethnic space of the modern world: ethnopsychological approach to the problem.

Summary

The article analyzes the problems of modern globalization of the world community on multiculturalism and intercultural interaction.

The authors accentuate the levelling process of national identity as well as extending the process of multiculturalism that take place in almost all states.

The article analyzes the issue of identity in the historical sense of its formation and development. The authors assume that in modern philosophical understanding, the world ceases to be coherent and logical system; an individual is not an abstract representative of its humankind, it is rooted in the tradition, the world and life circumstances. Identity becomes a problem, and «identified thinking» is a subject to criticism. En bloc, the issue of identity is relevant and diverse in terms of philosophical, psychological, and cultural tradition.

It is emphasized, that the vast majority of people in the modern world does not belong to any ethnic group; they are members of one or more societies and the representatives of several cultures.

Studies of ethnic identity includes new features to explain the objectively existing relationship of the individual with the outside world.

Key words: self-identity, ethnic identity, multiculturalism, ethno-psychological approach, identity, globalization.

УДК 373.3.015.3(477.8)

Лук'яник Л. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методик початкового навчання

Рівненського державного гуманітарного університету

E-mail: ludmila_yanek @ukr.net

**МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена з'ясуванню способів керівництва, які впливають на підготовку майбутніх учителів щодо формування граматичної компетенції учнів початкових класів у школах західного регіону України.

Ключові слова: граматична компетенція, учні початкових класів, західний регіон України.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури підтверджує, що питання розвитку граматичних мовленнєвих умінь школярів на сучасному етапі актуальне, вирішення його неоднозначне, багатоаспектне. Нормативні документи в галузі початкової освіти орієнтують на практичне спрямування в навчанні мови шляхом підвищення рівня граматичної культури школярів. На це орієнтують Національна доктрина розвитку освіти в Україні; Державний стандарт базової і повної освіти, програми з української мови.

У початковій школі діти ознайомлюються з усіма граматичними категоріями таких основних частин мови, як іменник, прикметник, дієслово, числівник, особові займенники, прислівник і прийменник (без уживання термінів «самостійні» і «службові» частини мови). Також формується

усвідомлення того, що кожне слово є назвою предмета, ознаки чи дії і відповідає на певне питання. Відбувається й засвоєння низки орфографічних правил, зокрема правопису відмінкових закінчень іменників і прикметників, особових закінчень дієслів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгводидактичні основи розвитку граматичних умінь та навичок учнів загальноосвітньої школи висвітлено в роботах О. Біляєва, М. Вашуленка, Г. Воронцова, О. Глазової, В. Мельничайка, Р. Мартинова, Е. Палихатої, Н. Скляренко, В. Тихоші, І. Хом'яка та ін.

Теоретичними засадами нашого дослідження стали теорії комунікативної діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Зимня, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); підходи лінгводидактів щодо проблеми формування мовленнєвих умінь та навичок (А. Богуш, М. Вашуленко, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Луцан, М. Львов, О. Хорощковська).

Питання формування граматичної компетенції досліджували С. Ніколаєва, Ю. Павлов, В. Сафонова, П. Сисоєв, Л. Черноватий та ін.

Різні аспекти проблеми формування граматичної компетенції знаходимо в низці дисертаційних робіт, зокрема формування граматичної компетенції в дошкільників на матеріалі службових частин мови (К. Крутій), збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами (Н. Чепелюк) тощо.

Мета роботи – дослідити процес формування граматичної компетенції учнів початкових класів шкіл західного регіону України. **Завданнями** дослідження є: 1) опрацювання стану дослідження проблеми в лінгвістичній літературі; 2) з'ясування лінгвістичних основ та лінгвістично-дидактичних принципів вивчення граматичного матеріалу в початковій школі; 3) аналіз специфічних особливостей мовлення учнів західного регіону України; 4) окреслення методики реалізації системи роботи під час опрацювання граматичного матеріалу в початковій школі.

Об'єктом дослідження стало мовлення учнів шкіл Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської, Волинської та Львівської областей.

Виклад основного матеріалу. Н. Дика у статті «Робота над граматичними (морфологічними) помилками» прокласифікувала найбільш уживані помилки утворення граматичних форм і констатувала той факт, що у творчих учнівських роботах «поширеними є помилки в морфологічних формах слів (*баче, хотять, самий або дуже прекрасний*), у вживанні сполучень числівників з іменниками на означення часу (*в шість годин, п'ять хвилин дев'ятої, без чверті чотирнадцять*)» [2, с. 31]. До недоліків щодо вживання граматичних форм В. Бадер зараховує групу морфологічних помилок, що «пов'язана з порушенням норм утворення форм слова: неправильним або невдалим словотворенням...» [1, с. 54].

Вивчення помилок під час уживання граматичних форм стало предметом дослідження М. Волощак, О. Сербенської [5], Є. Чак [6].

Аналіз мовлення учнів, відвідування уроків рідної мови, читання та інших занять, бесіди з учнями, перевірка письмових робіт, систематичне спостереження за якістю усного й писемного мовлення дали підставу визначити типові граматичні помилки, що порушують нормативне українське мовлення учнів означеного регіону.

Грамматичні помилки, які учні допускають при вживанні:

– **іменників:** «з мамою», «з двоюродной сестрой Ольгой», «до цього двора», «я дала Вікі цукерок», «вона не брала трубки», «я піду до родичу і до хреснів», «гутуємо багато їжи», «я дуже люблю подарунків, багато цукерків», «у мене є багато дядьок, тьотьок», «торгую клубнікой, картопльой», «купаємся на річкі», «пиріг з лимонним чаєм».

– **займенників:** «я допомагаю для свого тата», «я ним даю трави», «неї не було видно», «до неїної матри», «цьой», «пам'ятайте про її», «у кожної людини», «я слухаю неї», «цьой плафон ми купили в том році», «тої зими», «всею родиною», «на нашом дворі», «на мому ровері».

– **дієслів:** «ходю», «носю», «чистю», «їздю», «гратиса», «дивлюса», «смієтса», «дивитса», «їдять», «сидять», «кажут», «вивче», «пошов», «хожу», «лажу».

– **прикметників:** «ми станемо чемніші» (більш чемні); «самий гарний»; «у моїй сім'ї самий старший дідусь»; «люб'єзніша».

– **числівників:** «*дві руки*»; «*бути самим першим*»; «*моя сім'я складається з одинадцятьох чоловік*».

– **прислівників:** «*саме лучче*», «*всігда*», «*тута*», «*туда*», «*сюда*», «*додоми*», «*ніяк*», «*тільки*», «*бистро*», «*по-українські*», «*звидки*», «*нечаянно*»; «*даже*»; «*знов*».

Таким чином, результати проведеного спостереження підтвердили думку, що недостатній рівень володіння граматичною компетенцією негативно відображається на загальному мовленнєвому розвитку учнів, гальмує процес навчання.

Вважаємо, що формування граматичної компетенції молодших школярів має здійснюватися комплексно, через взаємодію трьох компонентів:

1) опанування учнями базових понять про нормативність української мови;

2) активізацію та вдосконалення словникового запасу молодших школярів лексичними нормами, граматичними формами;

3) формування вмінь зв'язно і комунікативно виправдано висловлюватися у всіх видах, стилях, типах мовленнєвої діяльності.

Для формування навичок граматичної компетенції доцільними вважаємо такі види вправ:

1) вправи, що сприяють усвідомленню, аналізу певного граматичного поняття (проблемно-пошукові завдання, завдання дослідницького характеру, вибіркові вправи, завдання на граматичний розбір);

2) вправи на заучування, запам'ятовування основних правил (заміна однієї форми слова іншою, вибір потрібної форми, змінювання та відмінювання слів);

3) продуктивні вправи, спрямовані на відтворення і застосування одержаних знань, сформованих умінь і навичок на практиці (творчі роботи, побудова діалогів, монологів, усних зв'язних висловлювань із використанням нормативних граматичних форм).

На думку Г. Ковальчук, для формування навичок правильного вживання граматичних форм доречними є такі вправи:

– довимовлення слів із відповідними закінченнями у фразах та римах;

– узгодження іменників [4, с. 29].

Для відпрацювання навичок **граматичної компетенції** вважаємо доречними наступні вправи:

1. Транспозиційні:

– вправи на переклад з російської мови;

– спостереження за закінченнями;

– порівняння роду та числа слів в обох мовах.

2. Корекційно-формувальні:

– вправи на вибір правильного варіанту граматичної форми;

– відмінювання слів;

– спостереження за відмінністю у вимові та написанні слів.

На думку С. Караванського [3], наша мова повинна існувати без калькування і не потребує копіювання граматичних форм з інших мов. Унікальна особливість української мови полягає в тому, що в її безмежному словнику є різні способи уникнення невластивих їй граматичних форм, н-д: *читаючий – той, хто читає, малюючий – той, хто малює*.

Нижче наводимо деякі приклади вправ на формування граматичної компетенції:

1. Прочитайте словосполучення, розкриваючи дужки, оберіть правильне закінчення (-а, -я чи -и, -і). Що викликає сумнів? Правильну вимову і правопис перевірте за словником.

Два (рушник), три (халат), півтора (день), три (віз), два (ящик), обидва (зłodий).

2. Прочитайте слова. Визначте число іменників:

Сіно, колосся, двері, листя, добро, ніжність, чорнило, пахоці, ночви, чари, вода.

3. Змініть подані іменники за запитаннями: кому? чому? Позначте у словах корінь. Порівняйте форми одного і того ж слова. Зразок: *рука – руці*.

Нога, чашка, чайка, дошка, свекруха, гілка, стежка, книга.

4. Змініть слова, що в дужках, так, щоб вони відповідали на запитання кого? чого? Прочитайте утворені сполучення слів. Запишіть їх. Цифри замініть словами.

6 (вареник), 4 (качка), 7 (дівчата), 3 (двері), 10 (ягода), 40 (вівця), 5 (доба), 2 (граблі).

5. Перекладіть з російської мови словосполучення. Порівняйте вимову.

Две руки, несколько чашек, много цветов, оба мальчика, три тыквы, пять лимонов.

6. Порівняйте рід іменників в російській та українській мовах. Доберіть прикметники до поданих слів:

Російська мова	Українська мова
<i>хлопок м.р.</i>	<i>ж.р. бавовна</i>
<i>беспорядок м.р.</i>	<i>с.р. безладдя</i>
<i>бельё с.р.</i>	<i>ж.р. білизна</i>

7. Прочитайте слова. Перекладіть слова з російської мови. Визначте у них рід, доберіть прикметники та складіть із ними речення.

Загар (м.р.) – засмага (ж.р.).

Тополь (м.р.) – тополя (ж.р.).

Продажа (ж.р.) – продаж (ч.р.).

Вспышка (ж.р.) – спалах (ч.р.).

8. Прочитайте слова, визначте їхній рід. Змініть подані іменники за запитаннями: ким? чим?
Зразок: *радість – радістю.*

Честь, матір, любов, мідь, ніч, злість, блакить, кров, верф, піч, повінь, постать.

Яка особливість у вимові цих слів?

9. Утворіть форму звертання іменників:

Земля, любов, Петро, смерека, луг, втіха, буряк, гай, круча, вовк, брат, засць, мрія, Надія, доня.

Складіть речення з утвореними іменниками.

10. Прочитайте. Розкрийте дужки. Запишіть правильний варіант.

Я отримав листи від (Надія, Микола, Назар, Дмитрик, Ганнуся, Оля, Наталка, Сергійко) з (Рівне, Львів, Луцьк, Івано-Франківськ, Тернопіль, Київ).

11. Прочитайте, поставте іменники у множині. Змініть утворені іменники за зразком.

Зразок: *хата – хат.*

Корова, вода, душа, сестра, коза, пісня, земля, вишня, рука, нога, голова, дошка, петля, хмара, ялинка, ліс, поле, море.

12. Прочитайте речення. Замість крапок допишіть закінчення іменників:

Назлітаються сніжинки і вкривають земл... білою скатертин... . Багата наша Батьківщина повноводними рік..., квітучими сел... . За гостинним українським звич... дорогих гост... зустрічають хліб... і сіл... .

13. Прочитайте речення. Розкрийте дужки, поставте іменники у потрібному відмінку:

(Рушник) перев'язують старостів та сватів. На нашій (вулиця) ростуть молоді соняшники.

Багато гарних пісень створено (народ). (Ранок) туман підіймається і утворює купчасті хмари.

14. Провідмінійте іменники I відміни:

Пісня, душа, земля, дорога.

15. Поставте іменники у Кл. відмінку:

Петро, Ганна, верба, криниця, зоря.

16. Поставте іменники у Р. відм., вставте пропущені букви:

Вечір – веч...ра, промінь – пром...ня, ячмінь – ячм...ню.

17. Напишіть закінчення в іменниках чоловічого роду Р. відм. :

Дощ – дощ..., плуг – плуг..., горобець – горобц..., мед – мед..., гарбуз – гарбуз..., ніж – нож..., ліс – ліс..., луг – луг....

18. Поставте іменники у Д. та М. відм. Простежте за зміною приголосних у коренях слів.

Крига – кри...і, зірка – зір...і, рука – ру...і, дорога – доро...і, кожух – кожу...і, око – в о...і, тривога – триво...і, гуска – гус...і.

19. Поставте іменники в О. відм. однини:

Надія – наді...ю, груша – груш...ю, вулиця – вулиц...ю, зграя – згра...ю, каша – каш...ю, м'ята – м'ят...ю, осика – осик...ю.

20. Допишіть закінчення іменників жіночого роду у Р. відм:

Калюж..., суніц..., каш..., втеч..., реч..., меж..., мух..., уваг..., дочк..., тітк....

21. Провідмініайте іменники III відміни, простежте за закінченням:

Повінь, радість, осінь.

22. Які риси характеру притаманні чемній людині? (*порядність, увічливість, щирість*). Поставте ці слова в О. відм. однини.

23. Провідмініайте іменники: *хлоп'я, дівча, немовля, кошеня, ягня*, виділіть закінчення.

Вправи на вивчення прикметника:

1. Допишіть закінчення прикметників:

Зодягнув лісочок

Зелен... шубку, –

Повно у лісочку

Зелен... шуму!

(Л. Компанієць).

2. Випишіть із тексту прикметники. Допишіть закінчення.

Чому це надворі блищать, мов перлини,

І чист... й прозор... грайлив... краплин...

На мамине свято приходять весна!

(І. Кульська).

Розкривай зимов... книжку,

Хай сосна дарує шишку.

Не барися – приїжджай

В мій поліськ... гарн... край.

(М. Сингаївський).

3. Замість крапок допишіть у прикметниках закінчення:

Селянськ... хата, настінн... розпис, зручн... знаряддя, свіж... хліб, смачн... страва, тепл... одяг, солом'ян...брить, свіж... повітря, рідк... тісто, пшеничн... борошно, козяч... молоко, золот... зброя, велик... вознище, смажен... млинець, густ... гілля, вільхов... кора, густ... ліс.

4. У тексті української народної пісні знайдіть дієслова, підкресліть їх і визначте час.

«Ой чого ти, дубе, «Гей, мене чарують

На яр похилився? Зорі серед ночі.

Ой чого, козаче, Не дають заснути

Не спиш, зажурився?» Серцю карі очі.

Висновки і перспективи подальших рбзвідок. Таким чином, дослідження та виявлення граматичних помилок сприяє визначенню прогалин (словотворчих, формотворчих, синтаксичних) у мовних знаннях учнів. Опануванню вмій та навичок грамотно вживати граматичні форми сприяють такі завдання: узгодження слів у реченні у відповідному роді, числі та відмінку; спостереження за граматичними відмінностями слів в українській та російській мовах; класифікація вимови голосних та приголосних звуків, яку потрібно запам'ятати у деяких граматичних формах; відпрацювання граматичних форм, необхідних для побудови діалогів та зв'язних висловлювань.

Список використаної літератури

1. Бадер В. І. Класифікація помилок у мовленні молодших школярів/ В. І. Бадер // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 53–55.
2. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками / Н. Дика // Дивослово. – 2002. – № 12. – С. 30–33.
3. Караванський С. Пошук українського слова або боротьба за національне «я» / С. Караванський. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 240 с.
4. Ковальчук Г. А. Формирование речевой деятельности младших школьников на основе дидактических принципов К. Д. Ушинского / Г. А. Ковальчук // Начальная школа. – 2001. – №1 0. – С. 27–33.
5. Сербенська О. Про можливості мови і культуру слова / О. Сербенська, М. Волошак // Урок української. – 2002. – № 1. – С. 17–19.
6. Чак Є. Плекаймо слово / Є. Чак // Дивослово. – 2002. – № 1. – С. 10–11.

Лукьяник Л. В. Методический аспект формирования грамматической компетенции учеников начальных классов западного региона Украины.

Аннотация

Статья посвящена выяснению способов руководства, которые влияют на подготовку будущих учителей к формированию грамматической компетенции учеников младших классов в школах западного региона Украины.

Ключевые слова: грамматическая компетенция, ученики младших классов, западный регион Украины.

Lukjanyk L. V. The methodological aspect of the formation of grammatical competence of pupils of the primary school in the western region of Ukraine.

Summary

The article deals with the ways of managing which influence training future teachers concerning the formation of grammatical competence of the pupils of the primary school in the western region of Ukraine.

Key words: grammatical competence, the pupils of the primary school, the western region of Ukraine.

УДК 811.161.2'38

Лучик А. А.,
доктор філологічних наук, професор
кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
E-mail: allal@meta.ua

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗІСТАВНОЇ СТИЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюються шляхи становлення й розвитку зіставної стилістики, аналізуються її досягнення і перспективи у вітчизняному мовознавстві. Доводиться, що подальший розвиток зіставної стилістики, який враховуватиме і надбання у цій сфері власне українських науковців, матиме важливе значення як для загальнотеоретичних досліджень, так і для прикладних аспектів лінгвістичної діяльності.

Ключові слова: зіставна стилістика, порівняльна стилістика, зіставний метод, стилістична система, функційний стиль, стилістично маркована лексика, лексикографічна практика.

Зіставна стилістика в сучасному європейському мовознавстві сьогодні є тією галуззю, що найбільш активно розвивається. І це не випадково, адже лише на початку ХХ ст. видатний швейцарський лінгвіст Ш. Баллі заклав засади цієї дисципліни, довівши, що спільні риси європейських мов повинні стати підґрунтям, яке дозволить стилістиці «поширити сферу своєї діяльності, центром якої є рідна мова, і вивчити крізь призму останньої інші сучасні мови» [1, с. 2]. Оскільки на той час методи та методика стилістичних досліджень ще перебували на стадії формування, то вчений передбачав, що саме у процесі зіставних обстежень «стилістика усвідомить себе як наука і затвердить свої методи» [1, с. 42].